

I fællesskabets sprækker

Introduktion til temanummer

Ved gæsteredaktører **Pia Ringø** og **Mia Arp Fallov**

Fællesskab betragtes som et selvfølgelig gode og ideal i et moderne samfund, alligevel oplever en voksende gruppe mennesker, at de er uden for de etablerede fællesskaber.

Dette temanummer tager temperaturen på de former for fællesskab, som det moderne menneske forventes at indgå i, og de egenskaber og ressourcer det kræver. Desuden diskuteres de ændrede betingelser for fællesskaber og *fællesskabelse* i det moderne individualiserede og differentierede samfund. Endelig undersøger vi, hvordan der i 'fællesskabernes sprækker' måske kan findes en vej til at forstå *fællesskabelse* på nye måder.

Ideen til temanumret opstod i Forskningsgruppen SCOPAS, Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, AAU i årene 2020-2023, hvor forskellige forskningsprojekter synliggjorde, hvordan en voksende gruppe mennesker falder i fællesskabets sprækker uden en grundlæggende refleksion over, hvad årsagerne til denne stigning er, eller hvordan vi som samfund definerer fællesskabende praksisser. Det blev særligt tydeligt, hvordan nogle former for viden, menneskesyn og værdier havde fået en marginal position i udviklingen af det, vi definerede som udviklingen af 'det produktive menneske' i det senmoderne samfund. Årtiers fokus på præstationsoptimering af velfærdsinstitutioner og borgere har medført en svækket opmærksomhed på kollektive relationer, social samhandling og bånd mellem mennesker med negative følger for social integration.

Fællesskaber i tiden

Deltagelse og fællesskab er blevet en normativ fordring. Fællesskaber bliver ofte italesat som noget der både er årsag til og løsning af sociale problemer som manglende trivsel, ensomhed og udsathed. Børn med særlige behovs problemer bliver for eksempel italesat som en individualiseret manglende evne til at indgå i skolens eller uddannelsesinstitutionens børne- og ungdomsfællesskaber. Udsatte voksne italesættes som ensomme, som har brug for fællesskaber til at finde veje ind til inklusion eller som rollemødder til indgange til arbejdsfællesskabet. Ligesom voksne skal børn og unge relativt tidligt, fx i dagtilbud og skole, udvise autonomi og individuel formåen gennem deltagelse i mange forskelligartede sociale og faglige sammenhænge. Man forventer, at børn i institutioner, elever i folkeskolen, voksne på arbejdspladsen og mennesker i udsatte og sårbare positioner kan mobilisere evner til på lærende, innovativ og entreprenant vis at overskride egne begrænsninger og levevilkår og indgå i sociale og faglige sammenhænge.

Ændringerne i folkeskoleloven fra 2006 er et eksempel på, hvordan forståelsen for fællesskab og individualitet ændrer karakter. Tidligere var folkeskolens primære opgave at gøre børn til gode, harmoniske og solidariske medborgere, nu fokuseres der på at uddanne børn og unge til fagligt kompetente individer med færdigheder, som efterspørges på arbejdsmarkedet. Hermed nedtones det at danne den enkelte til fællesskabsfølelse og solidaritet.

Vi sætter fokus på, hvordan rammerne for fællesskaberne i vid udstrækning er drevet af stærke individualiserende rationaler, både som formelle og uformelle inklusions- og eksklusionsformer. Indsatsen til de mennesker, som ikke lykkedes med at indgå i fællesskabets former på 'den rigtige måde' er ofte individuelle mestrings- trænings- og udviklingsforløb, hvor igennem de forventes at tilegne sig de manglende egenskaber. Udviklingen af det 'produktive menneske' medvirker netop til, at menneskets

livssammenhænge, sociale betingelser og mulighed for at deltage ikke indgår i iagttagelsen af mennesket, i definitionen af sociale problemer eller i indsætterne i det sociale arbejde.

Temanumrets indlæg stiller skarpt på nutidens fællesskabsudfordringer og krav om deltagelse. Vi ser på dét, der ekskluderer og marginaliserer, og vi ser på de erkendelser og muligheder for kollektive forståelser, strategier og mobilisering, som netop eksisterer blandt mennesker og livsfortællinger i 'fællesskabernes sprækker'.

I artiklen **Børns trivsel og deltagelse i fællesskaber – Differentierede forståelser og behovet for refleksiv inklusion**, udfolder Nissen, Ørsted og Ravn, hvordan inklusion/eksklusion kan give nuancerede og dynamiske forståelser af samspillet mellem trivsel og deltagelse i et differentieret, individualiseret og globaliseret samfund. Artiklen beskriver forståelser, der fastholder blikket på social ulighed og samtidig vigtigheden af *Refleksiv inklusion* som afsæt for nye tilgange til børns trivsel og deltagelse i fællesskaber.

Med afsæt i erfaringer fra unge med autisme og/eller AD(H)D, udfolder Ringø, Falster og Overgaard i artiklen **Når 'det sociale' bliver svært - Om eksplicite præstationskrav, implicite handlingsforventninger og rammer omkring fællesskaber**, de ændrede betingelser for fællesskabet i skole- og uddannelses-systemet. Forfatterne opfordrer til, at der anlægges en langt mere nuanceret forståelse for årsagerne til disse unges fravær og mistrivsel og en indsigt i, hvorfor særligt 'det sociale' bliver svært i nutidens samfund.

Artiklerne påpeger, at det er vigtigt at have øje for, hvordan viden, erkendelser og muligheder for kollektive forståelser, strategier og mobilisering, netop eksisterer blandt mennesker og livsfortællinger i 'fællesskabernes sprækker'.

Fællesskabelse

Fællesskaber er en særlig form for socialitet, et sæt af relationer og interaktioner, som er med til at skabe identifikation, tilhørsforhold og medlemskab til en gruppe. Fællesskaber udfolder sig igennem vores hverdagspraksisser og i relation til de steder, vi kommer med de ressourcer vi bringer ind.

På tværs af artiklerne fremstår fællesskaber som den proces der skaber forbindelse mellem det at høre til, meningstilskrivelse og handlen. Hermed kommer der fokus på, hvordan fællesskaber indebærer at gøre noget og dermed på *fællesskabelse*. At være medlem kræver handlen og bekræftelse på denne handlen. Det er i kraft af fælles handlinger, at fællesskabet som socialitet træder frem.

Engen og Stamer sætter i deres artikel "Jeg tager med dig" **Fællesskabelse med udsatte familier**, fokus på det processuelle fællesskab. Med begrebet making communities (Davies) analyserer de, hvordan fællesskabelse i det professionelle arbejde med udsatte familier handler om at bevæge sig videre fra det at anerkende den anden og dennes livssituation til at forandre, mægtiggøre og skabe nye livsmuligheder. Ved at sætte fokus på det vanskelige og vigtige i dette arbejde diskuteres muligheder for solidaritet med mennesker, der lever i fællesskabets sprækker og dermed har ulige betingelser for deltagelse i fællesskab.

Fællesskabets former udfoldes i Jørgensen, Kristensen og Ernø's artikel "Flygtige fællesskaber i en individualistisk tid: Om nyere sociale bevægelser og deres samfundspotentialer". De analyserer, hvordan mere flydende og flygtige fællesskaber som Venligboerne formes omkring hverdagstrivsel og hjælp til folk som flygtninge, der er i nød. Artiklen viser, hvordan nye sociale bevægelser både indeholder samfundsmæssige potentialer for at mobilisere mennesker, der er usynlige på den politiske arena, men også samtidig er en del af en tid med individualisering. Der er

en risiko for, at fællesskaberne hver for sig kæmper for hvert sit, reagerer på og afbøder konsekvenserne af herskende institutionelle logikker og handlemåder.

Fallov og Bak Nielsens indlæg "På sporet af det radikale i dansk lokalsamfundsarbejdes mobilisering af lokale fællesskaber" argumenterer gennem empiriske eksempler for, at lokalsamfundsarbejdet er radikalt forandrende og har potentiale til at ændre velfærdsstaten indefra ved at mobilisere ellers usynlige stemmer og behov, insistere på kollektive og strukturelle forståelser og lave koblinger mellem lokale fællesskaber og velfærdssystemerne. De diskuterer det ambivalente i lokalsamfundsarbejdet med hensyn til mobilisering af lokale fællesskaber som affektive rum, til fremmede fællesskabers funktionelle egenskaber og til formning af aktive medborgere.

Fællesskabsbegrebet sætter spørgsmålstejn ved vores grundforståelser af socialitet, samfund og individ, og forbindelserne derimellem. Vi håber, at vi med dette temanummer får lagt kimen til nye begreber, viden og forståelser af fællesskabets og 'det kollektives' muligheder og udfordringer. For mens den politiske dagsorden har valgt en inklusion, der efterlader meget lidt plads til kritisk refleksion, er det for os at se væsentligt at sætte lys på, hvordan deltagelse og inklusion ikke udelukkende er en individuel bedrift. Fællesskaber handler også om at se den anden og indtage den andens position. Ved at få fokus på dilemmaerne i fællesskabernes inklusion og eksklusion kan vi få øje på, hvordan fællesskaber er produkter af en *fællesskabende* proces, der kan støttes og mobiliseres på andre måder, end der traditionelt er fokus på i den eksisterende social- uddannelses- og beskæftigelsespolitik.

En sådan refleksion kan styrke socialt arbejdes proaktive rolle i at skabe trivsel og velfærd i arbejdet med fællesskaber.

Vi håber, at læsningen giver dig anledning til at tænke med.

